

УДК 81'246.3:378

**ВАЛОДАННЕ РОДНАЙ МОВАЙ ВА ЁМОВАХ ТРЫЛІНГВІЗМУ ЯК
КАМПАНЕНТ ПРАФЕСІЙНАЙ КАМУНІКАТЫЎНАЙ КАМПЕТЭНЦЫІ
НА ПРЫКЛАДЗЕ ПАДРЫХТОЎКІ ІТ-СПЕЦЫЯЛІСТАЎ**

**NATIVE LANGUAGE PROFICIENCY IN CONDITIONS OF
TRILINGUALISM AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL
COMMUNICATIVE COMPETENCE ON THE EXAMPLE OF IT-
SPECIALISTS TRAINING**

*Даніра Тацяна Пятроўна, Беларускадзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі
і радыёэлектронікі, Мінск, Беларусь*

*Dapira Tatyana, Belarusian State University of Informatics and
Radioelectronics, Minsk, Belarus*

Анатацыя: Раскрываюцца паняцці прафесійнай камунікатыўнай кампетэнцыі, натуральнага і штучнага білінгвізму, трылінгвізму ў рамках падрыхтоўкі сучасных спецыялістаў. Аналізуецца структура дадзеных паняццяў ва ўмовах беларуска-рускага двухмоўя на прыкладзе падрыхтоўкі ІТ-спецыялістаў. Разглядаюцца асаблівасці фарміравання кампанента валодання беларускай мовай ў сучаснай моўнай сітуацыі.

Abstract: The concepts of professional communicative competence, natural and artificial bilingualism, trilingualism are revealed within the framework of training of modern specialists. Structure of given concepts in conditions of Belarusian-Russian bilingualism using as an example training of IT-specialists is analyzed. Peculiarities of the formation of the Belarusian language proficiency in modern age are reviewed.

Ключавыя словы: прафесійная камунікатыўная кампетэнцыя, білінгвізм, трылінгвізм, мультылінгвізм, моўная сітуацыя, лінгвакагнітыўная сітуацыя.

Keywords: professional communicative competence, bilingualism, trilingualism, multilingualism, language situation, linguacognitive situation

Значэнне камунікатыўнай кампетэнцыі ва ўмовах падрыхтоўкі сучасных спецыялістаў з'яўляецца бясспрэчным. Прычына папулярнасці сучаснай ідэі камунікацыі бачыцца найперш у тым, што вырашэнне любой праблемы сёння вызначаецца не столькі ўнікальным мысленнем таго ці іншага кіраўніка, колькі эфектыўнай арганізацыяй калектыўнай дзейнасці розных спецыялістаў, гэта значыць іх камунікатыўнай кампетэнтнасцю. Развіццё цывілізацыі вымяраецца ступенню развіцця камунікацыі. Паводле Львова М.Р., камунікатыўная кампетэнцыя – гэта веданне мовы (роднай і няроднай), яе фанетыкі, лексікі, граматыкі, стылістыкі, культуры мовы, валоданне гэтымі сродкамі мовы ў межах сацыяльных, прафесійных, культурных патрэб чалавека. Камунікатыўная кампетэнцыя з'яўляецца адной з найважнейшых характарыстык моўнай асобы, якая набываецца ў выніку натуральнай маўленчай дзейнасці і ў выніку спецыяльнага навучання [4, с. 92–93].

Пры гэтым аб'ектам інтарэсаў сучаснага мовазнаўства і лінгвадыдактыкі усё больш становіцца не столькі праблема білінгвізму як дзяржаўнага (напрыклад, беларуска-рускага), так і штучнага (напрыклад, навучання на білінгвальнай аснове), колькі мультылінгвізму, у прыватнасці трылінгвізму. Гэта складаная з'ява звычайна разглядаецца як індывідуальнае выкарыстанне трох моў у розных камунікатыўных сітуацыях у залежнасці ад мэты стасункаў, месца рэалізацыі акту камунікацыі. Адзін з першых тэарэтыкаў трылінгвізму М.В.Барышнікаў характарызуе яго як перакананае валоданне роднай мовай, далёкае ад дасканаласці, але дастатковае на камунікатыўным узроўні валоданне другой мовай і недасканалае валоданне замежнай мовай. Пры гэтым трэцяя вывучаемая мова становіцца кампанентам трылінгвізму не з пачатку яе вывучэння, але з моманту дасягнення навучэнцам свядомага ўзроўню валодання трэцяй мовай [1]. Такім чынам, трэцяя мова ў рамках трылінгвізму прысутнічае як адзін з кампанентаў прафесійнай камунікатыўнай кампетэнцыі полілінгвальнай аўдыторыі ва ўмовах ужо сфармаванага білінгвізму.

У айчыннай практыцы пры падрыхтоўцы спецыялістаў розных профіляў, у прыватнасці тэхнічнага ці ІТ, натуральным бачыцца навучанне на білінгвальнай аснове, як правіла гэта навучанне на рускай мове з паралельным вывучэннем замежнай мовы. У сувязі з гэтым вывучэнне беларускай мовы далёка не заўсёды трапляе ў парадыгму паўнаўнартаснага фарміравання прафесійнай камунікатыўнай кампетэнцыі спецыялістаў.

У сучаснай лінгвістыцы актуальным з'яўляецца вывучэнне пытанняў трылінгвізму, які характэрны для розных краін свету. Для часткі з іх трылінгвізм ці мультылінгвізм з'ява традыцыйная (Бельгія, Іспанія, Швейцарыя і г.д.), для іншых (напрыклад, Казахстан) – вынік дзяржаўнай палітыкі апошняга часу ў дадзенай сферы. Так, у Расійскай Федэрацыі трылінгвізм разглядаецца ў кантэксце моўнай сітуацыі тэрыторыі, дзе на фоне афіцыйнага білінгвізму ў частцы рускай і нацыянальных моў прысутнічае навучанне на білінгвальнай аснове з улікам замежнай мовы.

Усё гэта з'яўляецца моцным штуршком для перагляду падыходаў да прафесійнай моўнай кампетэнцыі ва ўмовах айчыннай адукацыйнай прасторы, дзе беларуская і руская мовы маюць аднолькавы афіцыйны статус. Гэта значыць, што валоданне абедзвюма мовамі, уключаючы спецыяльную лексіку, вызначаецца як цэнтральны кампанент камунікатыўнай кампетэнцыі спецыяліста. Пры гэтым валоданне замежнай мовай дазваляе вырашаць шэраг як адукацыйных, так і вытворчых задач у адпаведнай прафесійнай сферы.

Важна ўлічваць змену навуковай парадыгмы пры вывучэнні моўнай асобы-носьбіта больш чым адной мовы. Моўная кампетэнцыя мультылінгва больш не разглядаецца ў якасці проста сумы дзвюх і больш моў. Пад аб'ектам вывучэння маецца на ўвазе адзіная лінгвакагнітыўная канфігурацыя, якая вызначаецца складанымі працэсамі ўзаемадзеяння яе элементаў. Колькасць вядомых спецыялісту моў, тып сфармаванага ў яго мультылінгвізму (білінгвізм, трылінгвізм і г.д.) характарызуюць спецыфіку ўзаемадзеяння элементаў лінгвакагнітыўнай сітуацыі.

Трэба адзначыць, што да апошняга часу ў вывучэнні дадзеных пытанняў панавалі два асноўныя падыходы. Першы зыходзіў з пазіцыі натуральнага білінгвізму пры ігнараванні фактару валодання замежнай мовай, другі грунтаваўся на тэорыі засваення замежнай мовы без уліку двухмоўнага фону навучэнцаў. Фактычна вывучаліся з'явы білінгвізму без уліку кантэксту трылінгвізму, дзе ўзаемадзейнічаюць і ўзаемаўплываюць усе элементы лінгвакагнітыўнай канфігурацыі. Сучасная лінгвістыка разглядае падобныя з'явы без парушэння іх адзінства з улікам узаемадзеяння і ўзаемаўплываў усіх элементаў у рамках мультылінгвізму.

Для тлумачэння з'яў трылінгвізму ва ўмовах айчыннай адукацыйнай прасторы неабходна зыходзіць з разумення прыроды беларуска-рускага білінгвізму. Так, фактычна мадэль трылінгвізму будзеца на падмурку двух білінгвізмаў, якія адрозніваюцца механізмам засваення:

1) натуральны беларуска-рускі білінгвізм, які з'яўляецца ў выніку засваення абедзвюх моў пераважна ў натуральным асяродку незалежна ад таго, якая мова вызначецца ў якасці роднай для канкрэтнага носьбіта;

2) штучны білінгвізм, які з'яўляецца магчымым прадуктам вывучэння замежнай мовы ў арганізаванай форме.

Натуральны білінгвізм найбольш удала ахарактарызаваны ў працы Вайнрайха У. «Аднамоўе і шматмоўе». Паводле аўтара, калі перад асобай ці групай асоб, якія звычайна карыстаюцца мовай А, паўстае задача засваення другой мовы, В, ёсць шэраг варыянтаў. Па-першае, мова А можа быць увогуле заменена мовай В; у гэтым выпадку мы гаворым пра моўны зрух. Па-другое, мовы А і В можна выкарыстоўваць папераменна, у залежнасці ад патрабаванняў абставін; тады мы гаворым аб **пераключэнні** (switching) з мовы А на мову В і наадварот. Па-трэцяе, можа адбыцца спалучэнне (merging) моў А і В у адзіную моўную сістэму [2].

Такім чынам, у выпадку беларуска-рускага білінгвізму ў якасці паўнаважнай прафесійнай камунікатыўнай кампетэнцыі спецыяліста мы разглядаем **пераключэнне** з беларускай на рускую мову і наадварот у частцы адукацыйных і вытворчых задач у адпаведнай прафесійнай сферы ў рамках сучаснай моўнай сітуацыі.

Вывучэнне замежнай мовы ва ўмовах трылінгвізму пры падрыхтоўцы спецыялістаў вызначаецца зместам прафесійнай падрыхтоўкі. Традыцыйна выбар замежнай мовы канкрэтным навучэнцам для авалодання ў рамках прафесійнай адукацыі абумоўлены фактарам вывучэння адпаведнай мовы ў агульнаадукацыйнай установе і (ці) наяўнасцю магчымасці яе вывучэння ва ўстанове прафесійнай адукацыі. Тым не менш, у сучасных умовах усё часцей выбар замежнай мовы для вывучэння абумоўлены профілем прафесійнай адукацыі, у рамках якога і ў навукова-тэхнічнай інфармацыі, і ў міжнародных стасунках тая ці іншая мова ужываецца найбольш.

Адзінства натуральнага і штучнага білінгвізму ўтварае своеасаблівую трыяду, якая дазваляе сфарміраваць неабходную прафесійную камунікатыўную кампетэнцыю спецыяліста. Пры гэтым ні адзін з элементаў лінгвакагнітыўнай сітуацыі не можа ўспрымацца як другарадны, кожны працуе на якасць

падрыхтоўкі спецыялістаў і іх камунікатыўнай кампетэнцыі. Улічваючы ўмовы беларуска-рускага білінгвізму, паўнаважны матывацыя навучэнцаў да авалодання беларускай мовай у частцы моўнага, прадметнага і бікультурнага кампанентаў не заўсёды аднолькавая. Тлумачыцца гэта часта адсутнасцю разумення каштоўнасці беларускамоўных стасункаў у прафесійнай сферы.

Моўная сітуацыя ў Рэспубліцы Беларусь на сёння незбалансаваная [3], нягледзячы на наяўнасць фактару дзяржаўнага двухмоўя, якое, на жаль, не перарасло ў двухмоўе нацыянальнае, што ахапіла б усю нацыю. Улічваючы тое, што зыходным для групавога, калектыўнага і нацыянальнага двухмоўя з'яўляецца двухмоўе індывідуальнае, валоданне беларускай мовай – абавязковы кампанент камунікатыўнай кампетэнцыі спецыяліста.

Тым не менш, у апошні час у сферы ІТ беларускамоўныя стасункі ўсё часцей абумоўлены наяўнасцю беларускамоўных заказчыкаў, неабходнасцю стварэння і запатрабаванасцю беларускамоўнага кантэнта рознамоўных і непасрэдна беларускамоўных ІТ-прадуктаў. Трэба адначыць, што беларускамоўнасць апошніх успрымаецца як адзнака арыгінальнасці і выключнасці. Так, напрыклад, мабільны дадатак moVa ад velcom дапамагае выкарыстоўваць беларускую мову ў зносінах праз SMS і сацыяльныя сеткі, а таксама перакладаць словы з любой мовы на беларускую. Дадатак дазваляе змяніць раскладку клавіятуры і лёгка публікаваць запісы ў Facebook, «Вконтакте» і Twitter.

Руска-беларускі і беларуска-рускі анлайн-слоўнік Skarnik.by, асновай якога з'яўляецца акадэмічны слоўнік пад рэдакцыяй Я.Коласа, К.Крапівы і П.Глебкі, змяшчае больш за 100 тысяч слоў і ўвесь час дапаўняецца новымі.

Мабільная версія календара «Не маўчы па-беларуску» змяшчае 365 цікавых словазлучэнняў на кожны дзень з розных сфер жыцця, якія дапаўняюць ілюстрацыі мастачкі Дар'і Мандзік. Усе пералічаныя дастасаванні бясплатныя і даступныя карыстальнікам iOS і Android.

Колькасць беларускамоўных рэсурсаў, праектаў і іншых разнастайных ІТ-прадуктаў пашыраецца, а гэта значыць расце іх запатрабаванасць. Безумоўна, іх распрацоўка і абслугоўванне патрабуе адпаведнай камунікатыўнай кампетэнцыі ІТ-спецыялістаў.

Спіс літаратуры:

1. Барышников, Н.В. Дидактический трилингвизм/Н.В. Барышников// Теоретическая и экспериментальная лингводидактика: сборник статей/Пятигорский государственный университет. – Пятигорск, 2003. – С.6–15.

2. Вайнрайх, У.Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрайх // Зарубежная лингвистика. III / Общ. ред. В. А. Звегинцева и Н. С. Чемоданова. – Москва : Прогресс, 1999. – С. 7–42.

3. Гируцкий, А.А. Билингвизм: исходные понятия и предпосылки, типология. // <https://elib.bspu.by/bitstream/doc/5202/1/Билингвизм.pdf>

4. Львов, М.Р. Словарь-справочник по методике преподавания русского языка : пособие для студентов педагогических вузов и колледжей /М.Р. Львов. – Москва: Изд. центр Академия : Высш. шк., 1999. – 271 с.